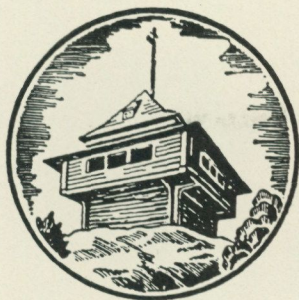

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1959**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1959

Redaktion:

GÖSTA BERG · BENGT BENGTTSSON

Redaktör: Bengt Bengtsson

*Omslagsbilden återger en bägare av rubinglas,
som tillhört generalen friherre Anders Wennerstedt på Skogaholm.
Se Marshall Lagerquists uppsats, s. 131.*

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1959

Djuptrycksplansch från Nordisk Rotogravyr

EN SOMMARSÖNDAG PÅ SVINDERSVIK 1748

av Erik Andrén

Då Christofer Eichhorn omkring 1870 var sysselsatt med katalogiseringen av de Hammerska samlingarna, påträffade han två små gouacher, signerade "M. Andries fecit 1748". Signaturen föranledde Eichhorn att efterforska den okände målaren. Han fann då — troligen i passhandlingar — några notiser som visade att en holländsk miniatyrmålare vid namn Michael Andries omkring 1748 uppehöll sig i Stockholm och i april månad 1749 återvände till Amsterdam.

I ett allmänt konstlexikon, utgivet av Julius Meyer (band 2, Leipzig 1878) har Eichhorn skrivit en kort notis om målaren och nämner dessa "zwei hübsche kleine Gouachegemälde", men om målarens vidare verksamhet i sitt hemland är märkligt nog ingenting känt.

De båda tavlorna var inte med då huvudparten av de Hammerska samlingarna såldes på auktion i Köln 1892—1897, och vilka vägar de sedan vandrat är okänt. Den ena bildens existens är alltså oviss, men för några år sedan dök den andra tavlan upp i Pauvres Honteux's ägo, samtidigt som man upptäckte att den föreställde det lilla sommarstället Svindersvik. Den förvärfvades 1958 av Nordiska museets Vänner och överlämnades såsom gåva till museet.

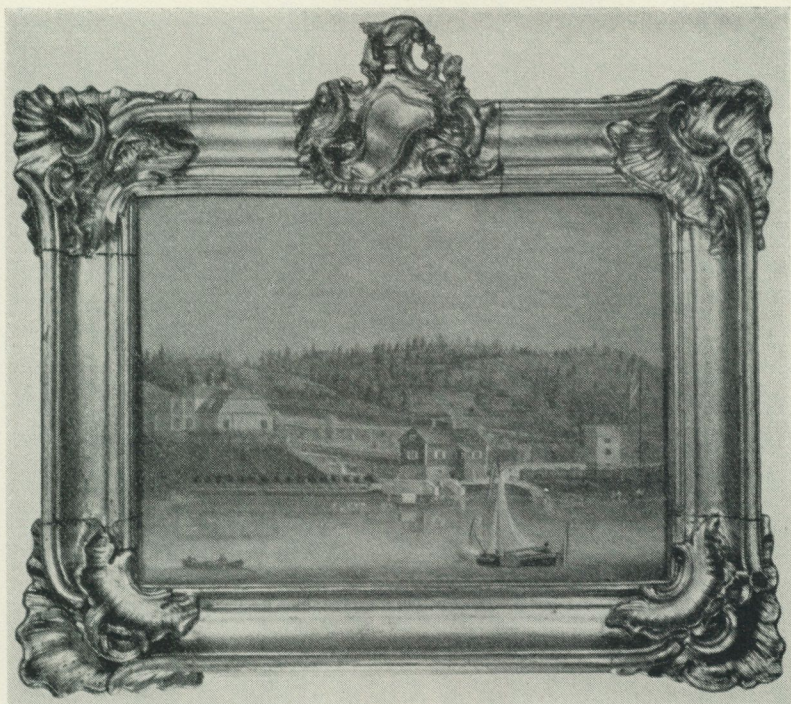
Bilden mäter 24 × 34 cm och är monterad under slipat kristallglas. Den skurna och förgyllda rokokoramen är sammansatt av ramlist, fyra hörnornament — alla olika — och ett krönornament. Krönet visar att tavlan beställts av Svindersviks ägare Claes Grill, ty i ornamentiken ingår en trana, det grillska släktvapnet.

Tavelramens krönornament har till vänster en fågel, vars huvud gått förlorat. Att det är en trana framgår av stenen i fågelns ena klo — och det grillska vapnet är en trana med en gräshoppa i näbben.

Tyvärre har fågelns huvud med gräshoppan i näbben gått förlorat, men att det verkligen är en trana framgår av stenen i fågelns vänstra klo. Tranan, vaksamhetens symbol, håller en sten i sin lyftade klo för att om hon somnar stenen skall falla och väcka henne.

Eichhorn kallar Michael Andries miniatyrmålare fastän de enda två målningar av hans hand man känner visst inte kan räknas till miniatyrmåleriet, vare sig beträffande format eller motiv. Men ändå är Eichhorns ordval berättigat. Ty såsom vedutamålare står Andries miniatyrmåleriet ytterligt nära, både i målningmaterial — gouachefärg på papper — och i teknik — de spetsigaste mårdhårspenslar förda av en säker hand. I själva verket inspirerar hans speciella teknik till att göra en liten vedutamålning som Svindersvikstavlan till en detaljrik berättelse om

Svindervikstavlans originalram är sammansatt av ett krönornament och fyra olika hörnornament, alla skurna i trä och förgyllda liksom ramlisten.

allt som kan hända på en lantgård i Stockholms utkanter en vardagseftermiddag på försommaren.

Vid stranden längst till vänster ligger en yngling på knä och håller ett metspö, vars guppande flöte han uppmärksam betraktar. Måhända har han levande agn i den lilla kopparflaskan i vattenbrynet. Från udden vid metaren och ända bort till den magnifika bryggan sträcker sig en kajanläggning med plankskoning, en rad nyplanterade lindar och sexton små salutkanoner i stram rättning. Bryggan består av en halvcirkelformad terrass, inramad av en mur med balustrad och öppen mot viken genom en bred trappa med åtta steg ända ned till vattnet.

Här backar en "salslup", en tältförsedd slup med sex roddare, ut från bryggan efter att ha landsatt en herre och hans tjänare. Kanske är det en av Grills kolleger från Skeppsbron som nu artigt hälsar på husföreståndarinnan, medan hans tjänare med en tung börda på ryggen knegar uppför bryggans trappsteg. Men det har också kommit förnäma gäster med vagn. Vid den nedre av trappavsatserna till huvudbyggnaden ses en adelsman med värja vid sidan ledsaga maka och dotter. Han är som sig bör klädd i justaucorps, maken har liksom dottern en vidbrättad hatt och robe med watteauveck. De välkomnas av en förnäm herre — kanske Claes Grill själv — som med hatten i hand gör sin reverens. Ovanför trappan skyndar en tjänare med en börda under ena armen bort mot köksflygeln som ligger dold bakom huvudbyggnaden.

Trädgården inramas av ett rödfärgat trästaket med gröna dubbelportar. Här lustvandrar en herre och en dam bland de ganska nyplanterade fruktträden. I den bortre delen, som har karaktär av köksträdgård, arbetar tre trädgårdsdrängar, en ansar i rotfruktslanden, en krattar och en kör bort avfall på en skottkärra.

Alldeles invid den fina bryggan ligger en byggnad som helt oförtjänt kommit att inta en central plats både i bilden och i verkligheten. Det är trädgårdsmästarbostaden som fanns här långt innan Claes Grill omkring 1740 började bygga dyrbara stenhus efter ritningar av Carl Hårleman. Den är byggd på en hög stenfot med korsknutat timmer, torvtak och tegelmurade skorstenar. Timmerväggarna är rödfärgade men knutlådor, fönster och luckor har målats vita med oljefärg. Trätrappan upp till ingångsdörren är inklädd med bräder och bildar förstusvale till källaren — en tjänsteflicka är just beredd att öppna källardörren för att hämta kallt öl i sin kanna. En man är på väg uppför trappan där han möts av en kvinna som blickar ut över den livliga scenen vid bryggan. En annan kvinna skymtar i dörröppningen.

Grusplanen framför och till höger om trädgårdsmästarens hus bildar en ekonomigård, avgränsad genom ett lågt staket från bryggans terrassplan och uppfarten till huvudbyggnaden. Där står ett par hundar och nosar försiktigt på varandra, bakom skymtar

Svindersviks huvudbyggnad, uppförd troligen i början av 1740-talet efter ritningar av Carl Hårleman, har på målningen den fasadindelning i grå rustik och gula väggfält som rekonstruerats vid den 1953 genomförda omputsningen. Taket har liksom nu rödmålad plåt på de övre fallen men — överraskande nog — tegel på de nedre fallen; teglet blev redan på 1700-talet ersatt med plåt. Den storartade terrass, som numera omger huvudbyggnaden och har en nära sju meter hög stenmur mot sjön, tillkom först omkr. 1770.

Trädgårdsmästarbostaden är sannolikt det äldsta av de på målningen synliga husen. Det fanns där långt innan Claes Grill med Hårlemans hjälp började anlägga sitt rokokomässiga sommarställe men revs omkr. 1770 då det nuvarande trädgårdsstaketet skulle byggas. Huset har märkligt nog rödfärgade väggar med vita knutar, fönster och luckor, en färgskala som först i slutet av 1800-talet blev vanlig i svenska bygder.

Tegelhuset längst till höger på tavlan är en smal vinkelbyggnad, som numera i om- och tillbyggt skick utgör den s.k. paviljongen. Huset var på 1740-talet försett med ett torvtäckt pulpettak, dolt bakom en låg attikamur på framsidan och gavlarna. Den tvätungade flaggan, en s.k kompaniflagga som ännu finns bevarad, erinrar om att Claes Grill var en av Ostindiska kompaniets direktörer.

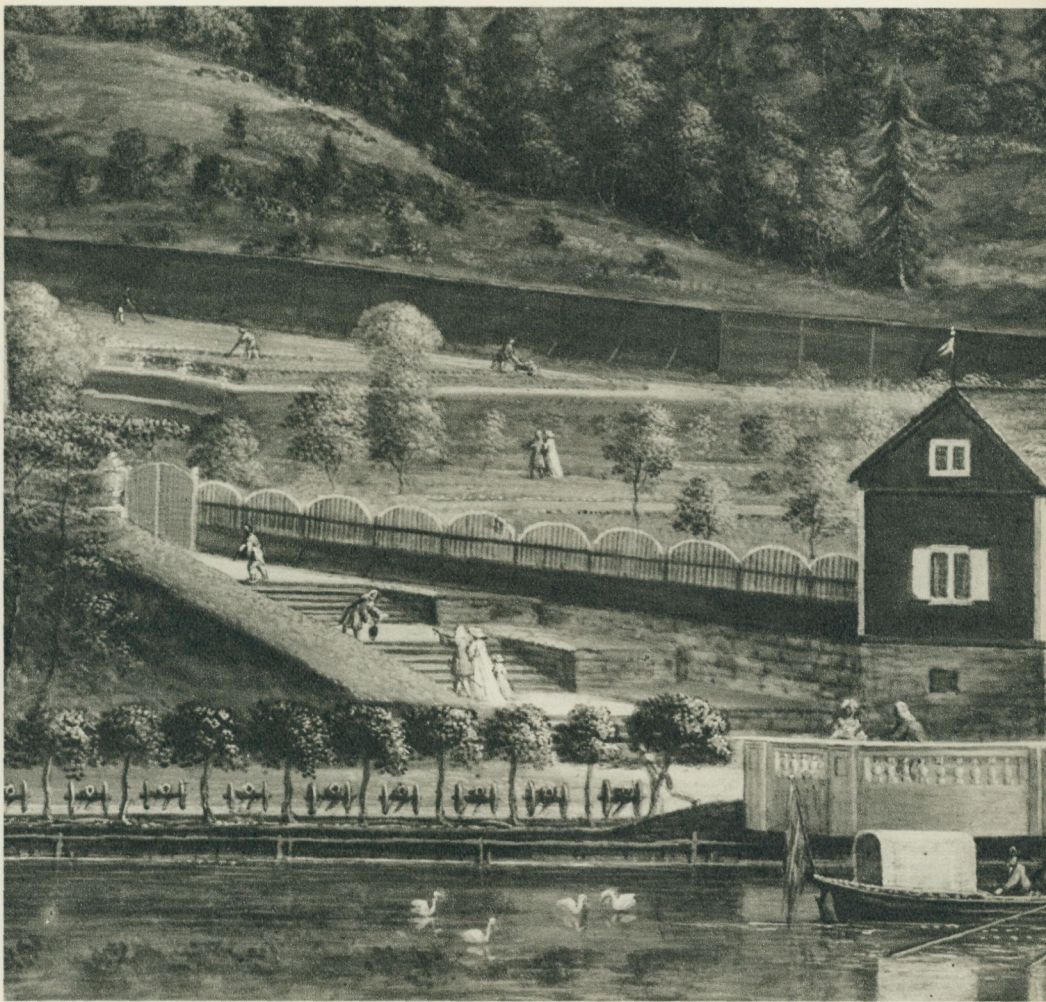

Grusplanen mellan trädgårdsmästARBostaden och tegelhuset har närmast karaktären av ekonomigård. Här samsas hundar, höns och påfåglar, och här ställer man tillfälligtvis upp en resvagn, medan de frånsända hästarna tas om hand av en stalldräng och förs till stallet, beläget utanför bildens högra kant. Till denna lilla ekonomigård hör också en enkel brygga med timrad stenkista, där en gumma ligger på knä och sköljer tvätt i sjön.

Trädgården omfattar en stor kvadratisk yta mitt för huvudbyggnaden med grusade gångar och regelbundna kvarter med fruktträd. Trädgårdsstaketet består av stolpar med fem alnars mellanrum, ett bröstvärn av liggande bräder och därovan spjälor med rundbågig avslutning; hela staketet är rödfärgat med vita toppar på spjälorna. Dubbelporten av spjälor i rutverk är grönmålad. Mot ekonomigården och upp mot bergslutningen är staketet ersatt av ett enkelt rödfärgat plank.

Båten ute på vikens vatten är en rundgattad, gaffelriggad holländsk jakt med svärd. De holländska färgerna på flagg och vimplar kan väl betraktas som en hälsning från den holländska målaren Michael Andries och en erinran om Claes Grills holländska ursprung.

några höns och en påfågel visar stolt sina stjärtfjädrars färgspel. Längst bort intill trädgårdsplanket står den nyss anlända ka-leschen, och en stalldräng håller just på att spänna ifrån de båda hästarna. Vagnbodar och stallbyggnader skymms av den tegelbyggda vinkellängan som inrymmer en del smårum och förmodligen ett orangeri. Där reser sig en hög flaggstång med en tvåtungad svensk flagga, en s. k. kompaniflagga av den typ som trots förbud gärna användes av Ostindiska kompaniets fartyg och andra långväga kofferdister och som här pryder ett sommarställe, tillhörigt en av kompaniets direktörer.

Vid stranden nedanför flaggstången pågår strömmingsfiske med not. Ekan är just förtöjd vid stranden och fyra karlar drar in noten mot land. Vid den lilla bryggan strax intill ligger en gumma på knä och sköljer tvätt i sjön.

Och ute på vikens vatten ser vi den kanske minst verklighetsbetonade detaljen i hela målningen — en rundgattad, gaffelriggad holländsk jakt med svärd. Den har två mans besättning, den ene i aktern sköter roder och storsegel, den andre avfyrar ett skott med salutkanonen. Jakten, som för de holländska färgerna både på gös, toppvimpel, lång tvåtungad vimpel och akterflagg, synes snarare vara en symbolisk erinran av den holländske målaren om Claes Grills holländska ursprung än en realistisk detalj ur vardagslivet på Svindersvik.